

פתיחת היער לקהל והנגשתו – כגרת דרך בשלושים שנה: שיחה עם יחיאל כהן

גלעד אוסטרובסקי¹ | עדי נוי איזנר²

- 1 אגף הייעור, קק"ל
- 2 מרחב מרכז, קק"ל

בטוחה ונופית, יצירת אזור שהייה עם כל המתקנים הדרושים, וממנו יציאה למסלולי טיול רגליים ולמסלולי אופניים המובילים לריכוזי פריחות, אתרים ארכאולוגיים ונקודות תצפית מרשימות. על כל זאת להיעשות תוך הקפדה על התערבות מזערית בשטח בעבודת ידיים ושימוש מרבי בחומרים טבעיים מהשטח.

פיתוח בטבע בכלל וביערות קק"ל בפרט שונה מפיתוח במגזר העירוני. האתגר הוא לתת לציבור המבקרים את השירות הנדרש לשהייה ביער, אך בצורה שמשתלבת בטבע ולא בצורה שהורסת אותו או פוגמת בהנאה ממנו. בקק"ל הגענו למסקנה שתוכנית מדידה לא עוזרת לנו, מכיוון שהיא לא משקפת בצורה אמינה את השטח ואת מרכיביו, וקשה להתחבר אליה ולהכין על פיה תוכניות עבודה לביצוע. כך התפתחה צורת העבודה של הכרת השטח ברגליים, גיבוש הרעיון התכנוני והפיכתו לתוכנית רעיונית גרפית בפירוט שמספיק לגיבוש כתב כמויות ואומדן לביצוע. מכיוון שהעבודה בוצעה בהנחיית שטח, התוכניות שימשו בעיקר לצורך שיווק הפרויקט לתורמים ופחות כתוכניות עבודה. האתגר של המתכננים של בקק"ל הוא מצד אחד לתת שירות למבקרים ולתכנן אלמנטים שהציבור מצפה להם וזקוק להם, ומצד שני לשמור על אופי היער ולהשתלב בו. עוד נושא תכנוני שאני רוצה לספר עליו הוא הצבע ביערות. בתחילת עבודתי רציתי לשלב צבע ביערות על ידי שילוב של מתקני משחק צבעוניים ממתכת. לאחר מספר שנים שינינו את טעמנו והחלטנו לחזור למתקנים מעץ, שמשתלבים יותר בנוף היער ומשדרים צנעה מסוימת. כיום אנחנו נמנעים כמעט באופן גורף מהצבת מתקני משחק ביערות המרחב.

יחיאל כהן נולד בקיבוץ שמיר, ולמד אדריכלות נוף בטכניון. הוא עובד בשלושים שנה בקק"ל. יחיאל נקלט כאדריכל נוף במחלקת התכנון של מרחב מרכז בתקופה של שינוי בתפיסת קק"ל בתחום קליטת הקהל ביערות והנגשתם לאנשים עם מוגבלות. במהלך 12 השנים שמילא את תפקיד אדריכל הנוף של המרחב, הוקמו בו מאות אתרים קולטי קהל, ובהם שבילי טיול, מצפורים, חניוני פיקניק, אתרי הנצחה ועוד. תפקידו האחרון בקק"ל, כבר 18 שנה, הוא סגן מנהל מרחב מרכז.

כיצד התחלת לעבוד בקק"ל?

הגעתי לעבוד בקק"ל בתחילת שנות ה-90 על תקן אדריכל נוף. נקלטתי לעבודה במטרה לתכנן כ-15 פרויקטים קולטי קהל ולפקח על ביצועם על ידי קרוב ל-1,500 מובטלים שהועסקו בשעתו במרחב מרכז.

הפרויקט הראשון שלי היה שלושה שבילי עלייה לתל צרעה. עם סיומו של הפרויקט קיבלתי קביעות, והצטרפתי למחלקת התכנון של מרחב מרכז בתפקיד "אדריכל הנוף של המרחב". בתקופה זו צוידתי ברכב מסוג טנדר סובארו 4x4, והתחלתי לבצע תורנויות לכיבוי שרפות שאפשרו לי ימים שלמים של שוטטות ביערות להיכרות ולאיתור אתרים המתאימים לקליטת קהל. באותה תקופה מרבית התוכניות יצאו לפועל תוך זמן קצר.

הקו התכנוני ניכר ביערות. האם הייתה תפיסה תכנונית?

התפיסה התכנונית שהייתה אז קיימת עד היום, ועיקרה יצירת חבילת בילוי בחיק הטבע על ידי דרך גישה נוחה,

בשנת 2015 הוענק לקק"ל פרס הצטיינות מטעם עמותת "נגישות ישראל" על תרומתה בתחום הנגשת אתרי טבע לאנשים עם מוגבלות. בתעודה נכתב: "פרס נגישות ישראל לשנת 2015 מוענק בזאת לקק"ל פארק אילנות על דוגמה למופת של הנגשת פארק טבע לאנשים עם מוגבלות. ההנגשה היא ברמה הגבוהה ביותר, מהווה דוגמה לחיקוי להנגשת אתרי טבע. פארק אילנות מאפשר חוויית טבע נגישה לכל סוגי המוגבלות. מסלול הנגישות ארוך, נגיש, שוויוני, משלב ונוח במיוחד". אני גאה מאוד בחלקי בפרויקט חשוב זה.

האם שילבתם אומנות ביערות?

כן. דרך הפסלים ביער צרעה היה פרויקט מקסים שנעשה בשנות ה-90. יוזם הפרויקט היה נתן סאס, ששימש בעבר מנהל המרחב ומונה לימים למנהל האגף לגיוס משאבים בקק"ל. הרעיון שלו היה לשלב "שכבה אומנותית" ביער צרעה תוך מתן הזדמנות לאומנים, שרובם עולים חדשים ממדינות חבר העמים. במסגרת הפרויקט אורגנה סדנת פיסול בתקופת חול המועד סוכות, וסיפקנו לאומנים שנבחרו את כל שנדרש להם לצורך יצירת הפסלים. האומנים פיסלו בחורשת הזיתים שבמרכז היער ובמקביל התקיימו בה גם סדנאות פיסול לציבור הרחב. ההנחיה לאומנים הייתה להשתמש בחומרים מקומיים ומשתלבים, כמו אבן ומתכת. זו דוגמה טובה לשילוב אומנות בטבע. לאחר השלמת הפסלים מיקמנו אותם בעצה משותפת עם האומנים. הפסלים שואבים את השראתם מנופי האזור ומזיכרונות העבר. אני סבור שהפרויקט יצר אתר ייחודי ומעניין, המשלב את יצירות האומנות ביער ובאתרים קולטי הקהל שבו. בהמשך שילבנו יצירות אומנות גם ב"דרך החשמל" ביער בן-שמן, ב"חניון התקווה הטובה" ביער בן שמן, באתרים שונים בפארק בריטניה ובעמק רפאים בירושלים.

תרצה לומר דברים לסיכום?

לאחר 30 שנות עבודה בארגון ולקראת פרישתי אני מסתובב ביערות במהלך השבוע ובסופי השבוע ורואה את "היצירות" התכנוניות שלי ושל עמיתיי למרחב ואת השימוש שנעשה בהן. מבחינתי זהו שיא הסיפוק. למעשה, לתחושת ישי קו המחבר בין החוויה הקיבוצית שגדלתי בה, לקק"ל שעבדתי בה 30 שנה. כל מי שיש לו רעיון או יוזמה יכול לבצע אותם. מתוך כ-750 אתרים קולטי קהל במרחב מרכז הייתי מעורב בתכנון ובביצוע של כ-500 אתרים. אני מודה למי שפתח לי את הדלת, ולכל השותפים הרבים שהיו לי בדרך. האפשרויות שקק"ל נתנה לי הן בגדר חלום, לא הייתי יכול לדמיין את סיפור חיי בתקופת בגרותי כך שיהיה טוב יותר ממה שקרה לי! אני עוזב בלב שלם ובידיעה שיש לנו דור המשך חרוץ, כישרוני ויוזם, היודע לשתף פעולה באווירה טובה.

אנו שואפים שהחוויה שאנו מספקים למבקרים ביערותינו תתבסס על הטבע ועל הקיים בשטח, בעוד שאת חוויית המשחק יחווה הציבור סמוך לביתו או בפארקים הציבוריים והמטרופוליניים. חוויית הבילוי ביערות שונה מזה שבתחומי היישובים.

לאחר מכן מונית לסגן מנהל מרחב. האם המשכת לעסוק בתכנון?

כן, עד שהתמלאו השורות, והגיע הדור החדש, שלא נפל מקודמו, ואף עלה עליו.

באמצע שנות ה-90 יצאה קק"ל בקמפיין ש"פותח את היער לציבור". הכרזה זו שמה במרכז את פיתוחם של היערות לקליטת קהל. אומנם היערות לא היו סגורים גם לפני כן, אך הם היו פחות מזמינים. בעקבות מהלך זה נבנה מערך קליטת הקהל, והחלה הפניית תקציבים גדולים לפיתוח היערות לקליטת קהל.

יש פרויקט שאתה זוכר או אוהב במיוחד?

תכננתי פרויקטים רבים שניהלתי את ביצועם או ריכזתי את ועדת ההיגוי וצוות התכנון בהם, קצת קשה לבחור את הבולטים שבהם, ובכל זאת...

פארק הלוחם ביער חרובית. מי שיזם את הפרויקט היה ארגון נכי צה"ל. תכנן אותו אדריכל הנוף איתמר רעיוני ממשרד סגל רעיוני, בעזרת צביקה גור, נכה צה"ל המתנייד בכיסא גלגלים שליווה את הפרויקט מטעם ארגון הנכים. בשלב הראשון הוכשר שטח של 110 דונם המוגש לאנשים עם מוגבלות, ובשלב השני נסלל שביל מוגש באורך כ-2 ק"מ, מהחניונים שהוקמו בשלב הראשון ועד לנקודה הגבוהה ביותר ביער שיש בה תצפית מרשימה מערבה למישור החוף עד הים. פרויקט זה היה הפרויקט הראשון שנחשפנו בו לצורכי אוכלוסייה זו, שמנתה אז כ-600,000 משתמשים פוטנציאליים, והוא זה שסלל את הדרך לכניסתה של קק"ל לתחום הנגשת אתרי טבע לכלל הציבור, כולל אוכלוסיית המוגבלים.

מאז, תחום הנגישות באתרי קק"ל הוא הבייבי שלי. "ממונת הנגישות הארצית" של קק"ל (מירב דוידיאן) הייתה השרטטת שלי במשך שנים רבות, ואני גאה ש"גידלתי אותה" לתפקיד. פרויקט נוסף שאני אוהב הוא **הגן הבוטני באילנות**, שתכננו האדריכליות צופיה רוזנר ונאוה רגב. את שדרוג המבנה והנגשתו תכננה אדריכלית נאוה רגב, ועל תכנונה וביצועה של התצוגה על כל מרכיביה הופקדה חברת "קומפיוגרפיק". אני ריכזתי את צוות התכנון וניהלתי את צוות ההיגוי ואת הקמתו של מרכז המבקרים. בהמשך התקבלה תרומה נדיבה מדנמרק להכשרת מבנה הספרייה הנושג של חוקרי מכון וולקני, שפעלו שם סמוך להקמת המדינה. בתהליך המרתק השתתפו גורמים רבים מתוך קק"ל ומחוץ לה, והוא היה מקצועי, ענייני ומאלף.

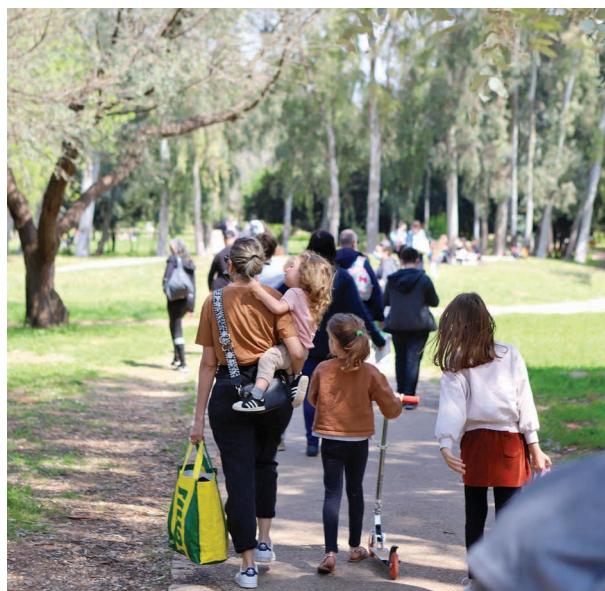
דרך הפסלים, יער צרעה, פסל הפטרייה, 2020
צילום: בוני שיינמן, ארכיון הצילומים של קק"ל

קבוצת מיקוד של אנשים עם מוגבלויות, יער חרובית,
העשור הראשון של המאה ה-21
צילום: יחיאל כהן

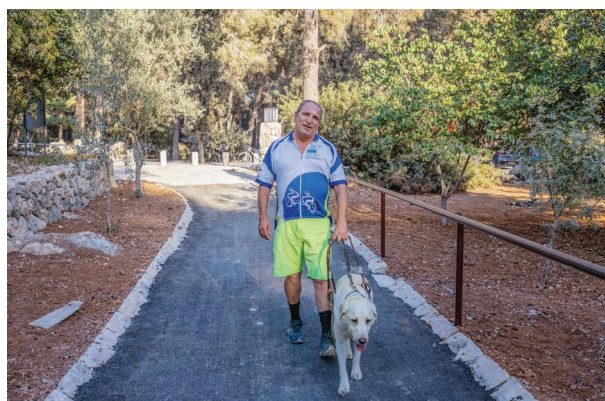
תצפית ביער אשתאול
צילום: יחיאל כהן

משפחות מבלות ביער אילנות, הפנינג ניווט, 2021
צילום: עמוס לוזון, ארכיון הצילומים של קק"ל

שלט בתבליט לכבדי ראייה, חניון העיוורים, יער בן שמן, 2021
צילום: בוני שיינמן

שביל מונגש בחניון העיוורים, יער בן שמן, 2021
צילום: בוני שיינמן